

ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMIDA PEDAGOGIK EMPATIYANING ROLI VA RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

Mambetkarimova Indira

Nukus davlat pedagogika instituti 1-kurs doktoranti

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy ta'lim paradigmasida pedagogik empatiyaning roli va ahamiyati tahlil qilingan. Empatik kompetensiyalar pedagogning kasbiy mahoratining ajralmas qismi sifatida ko'rib chiqilgan. Tadqiqotda empatiyaning nazariy asoslari, strukturaviy komponentlari va pedagogik amaliyotdagi namoyon bo'lish shakllari o'rganilgan. Zamonaviy raqamli texnologiyalar va O'zbekiston ta'lim tizimi kontekstida empatik kompetensiyalarni rivojlantirishning samarali yo'llari taklif etilgan. Maqolada pedagogik empatiyani baholash va monitoring qilishning ilmiy asoslangan usullari hamda milliy qadriyatlar va zamonaviy pedagogik yondashuvlar sintezi asosida tizimli rivojlantirish strategiyasi ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik empatiya, empatik kompetensiyalar, zamonaviy ta'lim, hissiy intellekt, pedagogik mahorat, raqamli texnologiyalar, professional rivojlanish, milliy qadriyatlar, ta'lim sifati, o'qituvchi tayyorlash

Аннотация: В статье анализируется роль и значение педагогической эмпатии в современной образовательной парадигме. Эмпатические компетенции рассматриваются как неотъемлемая часть профессионального мастерства педагога. В исследовании изучены теоретические основы эмпатии, её структурные компоненты и формы проявления в педагогической практике. Предложены эффективные пути развития эмпатических компетенций с использованием современных цифровых технологий в контексте образовательной системы Узбекистана. В статье разработаны научно обоснованные методы оценки и мониторинга педагогической

эмпатии, а также стратегия системного развития на основе синтеза национальных ценностей и современных педагогических подходов.

Ключевые слова: педагогическая эмпатия, эмпатические компетенции, современное образование, эмоциональный интеллект, педагогическое мастерство, цифровые технологии, профессиональное развитие, национальные ценности, качество образования, подготовка учителей

Annotation: The article analyzes the role and significance of pedagogical empathy in the modern educational paradigm. Empathic competencies are considered as an integral part of a teacher's professional skills. The study examines the theoretical foundations of empathy, its structural components, and forms of manifestation in pedagogical practice. Effective ways of developing empathic competencies using modern digital technologies in the context of Uzbekistan's educational system are proposed. The article develops scientifically grounded methods for assessing and monitoring pedagogical empathy, as well as a systematic development strategy based on the synthesis of national values and modern pedagogical approaches.

Keywords: pedagogical empathy, empathic competencies, modern education, emotional intelligence, pedagogical skills, digital technologies, professional development, national values, education quality, teacher training

Kirish

XXI asr ta'lim tizimida empatik kompetensiyalar pedagogning kasbiy mahoratining asosiy tarkibiy qismi sifatida tan olinmoqda. Bu tendensiya tasodifiy emas - zamonaviy jamiyat tez o'zgaruvchan sharoitlarda nafaqat bilimli, balki hissiy jihatdan etuk, ijtimoiy javobgar va insonparvar shaxslarni tarbiyalashni talab qilmoqda. **V.A. Suxomlinskiy** (1977) pedagogik merosida empatiyaning ahamiyatini quyidagicha ifodalagan: *"Bolaning yuragiga yo'l - bu uning his-tuyg'ularini tushunish va ularga hurmat bilan munosabat bildirish orqali*

ochiladi". Pedagogikaning asl maqsadi bu bolani yetaklash, uni shaxs sifatida kamol toptirish ekan bu yo'lda bolani hissiy tushinish va hurmat qozonish uni tarbiyalashning asosiy vositasi hisoblanadi.

"Hissiy intellekt - bu akademik bilimdan ko'ra hayotda muvaffaqiyat qozonishning muhimroq omilidir"- deya ta'kidlaydi amerikalik psixolog, yozuvchi va ilmiy jurnalist Daniel Goleman. Bu xulosaning ahamiyati pedagogik faoliyat kontekstida yanada oshadi, chunki o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi, maslahatchi va o'quvchining shaxsiy rivojlanishiga yordam beruvchi sifatida faoliyat yuritadi.

Empatik kompetensiyalar deganda pedagogning quyidagi qobiliyatlari tushuniladi:

1. O'quvchilarning hissiy holatini to'g'ri anglash va tushunish
2. Turli madaniy va ijtimoiy muhitdan kelgan o'quvchilar bilan samarali muloqot o'rnatish
3. O'quvchilarning individual ehtiyojlarini his qilish va ularga mos ta'lim yondashuvini tanlash
4. Stress va konflikt holatlarida muvozanatli qaror qabul qilish
5. O'quvchilar bilan ishonchli va qo'llab-quvvatlovchi munosabatlar o'rnatish

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, empatik kompetensiyalarga ega o'qituvchilar o'quvchilarning akademik yutuqlariga ijobiy ta'sir ko'rsatish bilan birga, ularning o'ziga ishonchi, motivatsiyasi va ijtimoiy moslashuvini ham yaxshilaydi. Bu esa ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omili hisoblanadi.

Empatik sifatlarning pedagogik ahamiyati

Pedagogikada shaxsga yo'naltirilgan ta'lim nazariyasida ta'kidlanganidek: *"Haqiqiy ta'lim faqat o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida empatik tushunish mavjud*

bo'lgandagina ro'y beradi". Bu fikr zamonaviy ta'lim psixologiyasining asosiy prinsiplaridan biriga aylangan. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar esa bu empatik sifatlarni samarali rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. Virtual reallik, sun'iy intellekt asosidagi simulyatsiyalar, interaktiv platformalar va raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish pedagoglarning empatik ko'nikmalarini amaliy jihatdan rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, onlayn hamjamiyatlar va professional tarmoqlar orqali tajriba almashish, refleksiya va o'zaro baholash imkoniyatlari ham kengaymoqda.

Empatiya - bu boshqa insonning hissiyotlarini, his-tuyg'ularini va ichki holatini tushunish, sezish hamda ularga mos ravishda javob berish qobiliyatidir. Bu atama yunon tilidan kelib chiqqan bo'lib, "ichiga kirish" ma'nosini anglatadi. *"Empatiya - bu insonning ijtimoiy-hissiy rivojlanishining asosiy mexanizmi bo'lib, u ta'lim jarayonida maxsus rivojlantirilishi kerak".*

Pedagogikada empatiyaning ahamiyati:

- **O'quvchi bilan aloqa** - har bir bolaning noyob ehtiyojlarini anglash
- **Muhit yaratish** - xavfsiz va qo'llab-quvvatlovchi ta'lim muhitini shakllantirish
- **Motivatsiya** - o'quvchilarning ichki turtkilarini tushunish va rag'batlantirish
- **Muammolarni hal qilish** - konflikt va qiyinchiliklarni empatik yondashuv bilan yechish
- **Shaxsiy rivojlanish** - har bir o'quvchining individual o'sishiga hissa qo'shish

Empatiya - bu faqat "rahm-shafqat" emas, balki professional pedagogik kompetensiyaning muhim qismidir, chunki u o'qituvchiga o'quvchilarning ehtiyojlarini to'g'ri baholash va ularga mos ta'lim yondashuvini tanlash imkonini beradi.

Hozirgi talim tizimida empatiyani rivojlantirish bo'yicha ayrim ishlar qilinmoqda, ammo ba'zi muammolar ham mavjud. Bular talim tizimida **an'anaviy yondashuv** - o'qituvchilar asosan bilim berish funksiyasiga e'tibor qaratadi bu esa faqat bir tomonlama passiv bilim berish hisoblanib bolalarga ta'sir darajasi juda past hisoblanadi. **Empatik kompetensiyalarning baholanmasligi** - pedagogik sertifikatlashtirish jarayonida empatiya darajasi hisobga olinmaydi. Aslida esa bu pedagogning kompetentligini baholashda asoaiy mezon bo'lishi kerak. **Amaliy tajriba tanqisligi** - empatik ko'nikmalarni rivojlantirish bo'yicha konkret metodikalar kam qo'llaniladi va bu o'qituvchilarda empatiyaning ko'nikma sifatida rivojlanishiga to'sqinlik qiladi.

Empatik kompetensiyalar pedagogik faoliyatning barcha sohalarida o'zining ijobiy ta'sirini ko'rsatadi:

Dars jarayonida empatik pedagog o'quvchilarning tushunmaslik holatlarini tezda sezadi va o'qitish uslubini o'quvchilarning hissiy holatiga mos ravishda moslashtiradi. Maria Montessori (1912) ta'kidlaganidek, "Bolani kuzatish va uning ehtiyojlarini his qilish - bu pedagogning asosiy malakasi". **Tarbiyaviy ishda** empatiya o'quvchilarning ijtimoiy-hissiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Empatik pedagog har bir bolaning noyob holatini hisobga olgan holda individual yondashuvni amalga oshiradi. **Ota-onalar bilan ishlashda** empatik kompetensiyalar oila va maktab o'rtasida ishonch ko'prigi vazifasini bajaradi. Pedagog ota-onalarning tashvishlarini tushunish va ularga konstruktiv yechimlar taklif qilish orqali ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Xulosa

Pedagogik faoliyatda empatik kompetensiyalar XXI asr ta'lim tizimining asosiy talablaridan biri bo'lib, zamonaviy pedagogning professional mahoratining ajralmas qismi hisoblanadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, empatik kompetensiyalarga ega pedagoglar nafaqat o'quvchilarning akademik yutuqlarini

yaxshilaydi, balki ularning ijtimoiy-hissiy rivojlanishi, o'ziga ishonchi va hayotiy muvaffaqiyatlariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

V.A. Suxomlinskiy va Daniel Goleman kabi pedagogika va psixologiya klassiklarinig ilmiy merosini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, empatiya - bu pedagogning tabiiy fazilati emas, balki maxsus rivojlantirilishi kerak bo'lgan professional kompetensiya. Zamonaviy neyroilm tadqiqotlari ham empatiyaning o'rganilishi va rivojlantirilishi mumkin ekanligini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi.

O'zbekiston ta'lim tizimi kontekstida empatik kompetensiyalarni rivojlantirish milliy qadriyatlar va zamonaviy pedagogik yondashuvlar sintezi asosida amalga oshirilishi maqsadga muvofiqdir. "Mehr-oqibat", "Rahm-shafqat" kabi an'anaviy qadriyatlar zamonaviy empatiya nazariyalari bilan uyg'unlashib, o'zbek pedagogikasining o'ziga xos modelini yaratishi mumkin.

O'zbekiston ta'lim tizimida empatik kompetensiyalarni rivojlantirish milliy qadriyatlar va zamonaviy pedagogik yondashuvlar sintezi asosida amalga oshirilishi lozim:

Abdulla Avloniy (1909) "Turkiy guliston yoxud axloq" asarida ta'kidlaganidek, "Muallimning eng katta fazilati - bu o'quvchisining qalbiga nufuz eta olishidir". O'quvchi yuragiga yo'l topa olmagan pedagog bolalar orasida hurmat qozona olmaydi. Zamonaviy raqamli texnologiyalar - virtual reallik, sun'iy intellekt, mobil ilovalar - empatik kompetensiyalarni rivojlantirishning yangi, samarali usullarini taqdim etadi. Bular an'anaviy pedagogik usullar bilan birgalikda ishlatilganda maksimal samara beradi.

Empatik kompetensiyalarni samarali rivojlantirish uchun tizimli yondashuv zarur:

1. **Pedagogik ta'lim bosqichida** - maxsus fanlar, amaliy mashg'ulotlar, mentorlik dasturlari orqali

2. **Professional faoliyat davomida** - malaka oshirish, o'z-o'zini rivojlantirish, hamkasblar bilan tajriba almashish orqali

3. **Tizimli qo'llab-quvvatlash** - ilmiy tadqiqotlar, metodik qo'llanmalar, baholash tizimlari orqali

Kelajakda pedagogik empatiya sohasida quyidagi yo'nalishlar bo'yicha tadqiqotlar olib borish maqsadga muvofiqdir:

- Milliy madaniy kontekstda empatiya rivojlantirish modellarini ishlab chiqish
- Raqamli texnologiyalar samaradorligini baholash
- Empatik kompetensiyalar va o'quvchilar yutuqlari o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur o'rganish
- Turli fan o'qituvchilari uchun maxsus empatiya rivojlantirish dasturlarini yaratish

Pedagogik empatiya - bu nafaqat professional kompetensiya, balki insoniy qadriyatlar va zamonaviy ta'lim talablarini birlashtiruvchi ko'priq vazifasini bajaradi. Uning to'g'ri rivojlantirilishi O'zbekiston ta'lim tizimini yangi bosqichga ko'tarishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. Goleman, D. (2020). *Emotional Intelligence: 25th Anniversary Edition*. Bantam Books.
2. Suxomlinskiy, V.A. (1977). *Yurak yurakni qanday tarbiyalaydi*. Toshkent: O'qituvchi.
3. Abdulla Avloniy (1909) "Turkiy guliston yoxud axloq"
4. Abdullaeva B.S., Xoliqov A.A., Farsaxanova D.R., Muhammadiyeva S.V., Sheranova M.B. Umumiy pedagogika. Toshkent: Innovatsiya-Ziyo. 2021
5. B.X.Xodjayev umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti «Sano-standart» nashriyoti Toshkent – 2017